

Світлана Кизим, Віктор Самородов

САДІВНИЧЕ ЗАХОПЛЕННЯ ЖИВОПИСЦЯ Г. Г. МЯСОЄДОВА

Уперше наведені розширені відомості про захоплення художника Г. Г. Мясоєдова садівництвом під час свого проживання у Полтаві. Подано дані про його активну участь у роботі Полтавського сільськогосподарського товариства.

Ключові слова: *Г. Г. Мясоєдов, садівництво, Павленки, В. С. Оголевець, Полтавське сільськогосподарське товариство, М. В. Скліфосовський, Л. П. Симиренко.*

Григорій Григорович Мясоєдов (19.04.1834. с. Паньково Тульсь-кої губ., нині Орловської обл., рф – 31.12.1911, м. Полтава) – славетний живописець, один із організаторів і активних діячів Товариства пересувних художніх виставок, життям і творчістю тісно пов'язаний із Полтавою. У цьому тихому в час його буття провінційному українському місті куди він переїхав у віці 55 років, митець прожив 22 останніх роки життя і знайшов свій останній притулок.

Саме в Полтаві, у Григорія Григоровича з'явилась можливість займатися улюбленою справою – садівництвом. Він, іще за молодих літ, мріяв про те, щоб окрім художньої творчості й музики, вивчати та вирощувати плодові дерева. Полтава увійшла у життя живописця у 1889 р., коли за сприяння свого друга полтавського земського лікаря Олександра Олександровича Волкенштейна, придбав у мальовничому передмісті Полтави Павленках велику садибу (площа 8 га) генерала Пінкорнеллі із садом, парком і ставком, що отримала назву «Дача Мясоєдова».

В. С. Оголевець – полтавець, філолог, музикознавець, скрипаль, член камерного ансамблю, створеного художником, який часто гостював у нього на дачі, згадує: «Від будинку починався фруктовий сад з алеями яблунь, груш, горіхів, навкруги росли пірамідальні та сріблясті тополі, білі акації, липи, каштани, які надавали саду особливу поетичну красу. Віддалік, серед старих дубів і плакучих верб знаходився мальовничий ставок – улюблене місце відпочинку художника, де він інколи і працював» [9, с. 31]. Згодом до старого 349

саду Г. Г. Мясоєдов додав нові фруктові насадження. Але він також прагнув зберегти на садибі й ділянки первісної дикої природи. Щоб зберегти неповторність натури забороняв чистити ставок і підрізати навколо дерева. Донька полтавського художника Василя Волкова Юлія писала у спогадах: «Ставок цей дивно і різко виділявся занедбаністю серед зразкового, підстриженого фруктового саду і парку» [16]. Мальовничі місця слугували Григорію Григоровичу натурою для етюдів, картин, тут влаштувались аматорські вистави, а фруктовий сад для улюбленого заняття – вирощування різних сортів плодових культур.

Догляд за садом під його керівництвом проводила бригада працівників, яким Мясоєдов надавав професійні та цінні поради, здобуті власним досвідом. Працювати в саду любив і сам художник. Про це він писав у листах до своїх друзів [9]. Митець радів із того, що на його дачі «...гарно і зелено, і цвіте, і плоди зав'язуються» [9, с. 79]. Тому не дивно, що рослини з неї назавжди увійшли до мистецької скарбниці України, адже Григорій Григорович зобразив їх на свої полотнах: «Бузок» (1890), «Квітуча вишня» (1890), «Квітучі абрикоси» (1894), «Хризантеми» (1903). Мальовничі краєвиди Павленок можна бачити на картині «Навесні. Лісовий струмок поблизу Полтави» (1890). Особливо митця приваблював сад в осінній час, про що він писав у листі з Полтави (жовтень 1908) живописцю-пейзажисту О. О. Кисельову: «...Яка краса була у мене восени в саду, ні в казці сказати, ні пером описати, я дуже жалкую, що не було у мене жодного пейзажиста. Зробив спробу і досить велику, але ступінь придатності мені невідома» [6, с. 159]. Вражає майстерністю художника зображення ним саду на картині «Осінній ранок» (1893). Цікаво й те, що рослини прислужилися і його сину також талановитому живописцю Івану Григоровичу Мясоєдову. Він зобразив такі із них – «Осінній каштан», «Троянди» (1911). Сад і парк настільки органічно увійшли у життя Г. Г. Мясоєдова, що більшість портретних робіт він виконував саме у цій природній майстерні. Так, художник тут малював портрет Івана Буніна, про що письменник згадує у своєму «Щоденнику»: «15 серпня 1894, Павленки. Сонячний вітряний день. Сидів у саду Мясоєдова (наш сусід, малює мене) в алеї з тополів...» [2, с. 315].

У 1890 р. Г. Г. Мясоєдов задумав підготувати книжку про садівництво для селян та садівників-початківців. У листі до свого знайомого, книговидавця В. Г. Черткова, надісланому з Полтави восени 350

1890 р. він писав: «Тепер я почав думати про книжку садівництва і, гадаю, скоро мені доведеться її закінчити.... Думаю, необхідно говорити про дуже обмежене число фруктових порід – абрикоси, персики, сливи (крім найбільш живучих) та інші не повинні входити. Яблуна, груша, вишня, слива (звичайні), малина, полуниця і достатньо» [6, с. 103]. У листі до В. Г. Черткова, датованому серпнем-вереснем 1893 р., Григорій Григорович пояснює необхідність цього видання: «...тепер в Полтаві я клопочусь над об'єднанням садівників і садовласників у товариство взаємної підтримки. Поява книжки була б доречна, так як метою товариства повинно бути впровадження принципів садівництва, які покладені в основу моєї маленької книжки...» [6, с. 118]. Брошура під назвою «Як розвести плодовий садочок – підручник для розведення плодового садочка у невеликому розмірі» складалась з 46 сторінок з малюнками автора. Перше видання побачило світ у видавництві «Посередник» у 1894 р. Останнє, п'яте – у 1915 р., вже після смерті Г. Г. Мясоєдова. Вона мала доволі велику популярність, витримала п'ять видань великими накладками [13, с. 65].

Митець був активним членом Полтавського сільськогосподарського товариства. У грудні 1892 р. на його засіданні він оголосив «Проект Товариства взаємної допомоги садовласників і садівників» [12, с. 21]. У 1896 р. створене за пропозицією Г. Г. Мясоєдова, воно розпочало свою діяльність як відділення садівництва при Полтавському сільськогосподарському товаристві очолюваному Петром Григоровичем Васьковим-Примаковим – полтавським адвокатом, садівником-аматором, який часто бував разом із доньками – відомими у Полтаві В. Ахшарумовою (директорка полтавської гімназії) і О. Бельговською на дачі Мясоєдова. Голову відділення садівництва обрали не випадково – його приватна колекція тільки яблунь складала 190 сортів. Не менше їх було і в саду Г. Г. Мясоєдова. Цікаво, що П. Г. Васьков-Примаков у виноградарстві повністю практикував спосіб обрізки винограду, запропонований Г. Г. Мясоєдовим. Сутність цього догляду полягала в тому, що наприкінці цвітіння обрізалися ті пагони, на яких не було суцвіть. Петра Григоровича Васькова-Примакова художник відобразив у числі слухачів на полотні «Читання «Крейцерової сонати» Л. М. Толстого», яке створив у Полтаві в 1893 р.

Любов до плодкових рослин поєднувала Г. Г. Мясоєдова ще із одним членом Полтавського сільськогосподарського товариства, 351

видатним хірургом Миколою Васильовичем Скліфосовським, зятим садівником і виноградарем. На околиці Полтави, у с. Яківці, він зібрав велику колекцію яблунь, груш, абрикос, персиків та винограду і навіть займався гібридизацією кісточкових культур. Коли у когось із друзів вперше починав плодоносити новий сорт, вони могли не дивлячись на відстань чи погоду, пішки йти, щоб подивитися на цей культивар [11]. Як активний член товариства Григорій Григорович подарував відділенню садівництва одну зі своїх картин. Її зображення Ф. Ф. Дермашко у серпні 1912 р. хотів презняти для віньєтки на обкладинці книги [14, с. 117].

Г. Г. Мясоєдов був автором цікавої статті «Садівництво та заходи до його покращення», опублікованої на сторінках друкованого органу Полтавського сільськогосподарського товариства – часопису «Хуторянин» (Хуторянин. 1905, № 29 (початок). С. 630–632; №30 (закін.). С. 648–651). Це була дуже знакова публікація, в якій автор зробив висновки про те, що з огляду на економічні зиски садівник повинен надавати переваги «...кущовим, або низькостовбурним деревам» [8, с. 750]. Для Полтавщини це і зараз не втратило своєї актуальності. До речі, і тоді вона сподобалась читачам, і на неї до редакції журналу надійшли численні відгуки.

Плоди із саду Г. Г. Мясоєдова представлялись на виставках, де отримували високі нагороди. Так, на виставці-базарі продуктів плодівництва і городництва 6 серпня 1904 р., влаштованій Полтавським сільськогосподарським товариством, плоди різних літніх сортів яблук і груш із саду Г. Г. Мясоєдова були відмічені бронзовою медаллю Товариства [15, с. 714]. На виставці у Полтаві у вересні 1904 р. усіх уразив прекрасний асортимент фруктів із саду живописця [3, с. 944]. На Полтавській сільськогосподарській виставці восени 1905 р. колекція плодів представлена Г. Г. Мясоєдовим, була відзначена бронзовою медаллю Імператорського Російського товариства плодівництва [4, с. 879]. На VI виставці-базарі садівництва і городництва у Полтаві 8-го вересня 1907 р. за представлену колекцію плодів яблунь та груш Г. Г. Мясоєдова було нагороджено малою срібною медаллю Російського товариства садівництва [7, с. 707]. Це були престижні професійні нагороди. Важливо й те, що плоди, які експонував Г. Г. Мясоєдов, були оцінені не за кількістю та розмірами, а за їх помологічними якостями. Відібрати такі гатунки пересічний садівник не зміг би, для цього потрібні були знання професіонала [10, с. 789].352

Не раз у Г. Г. Мясоєдова на Павленках бував відомий садівник Л. П. Симиренко, який надавав йому поради з благоустрою саду. Григорій Григорович був ілюстратором його знакових видань, зокрема, знаменитої монографії «Кримське промислове садівництво». У передмові до першого тому, написаного наприкінці грудня 1911 р., Левко Платонович писав: «...Мені б хотілося довести справу до благополучного кінця, тобто випустити 2-й том моєї праці і врешті-решт кольоровий альбом провідних промислових яблуні і груші». І далі: «Більшість кольорових таблиць, а також деякі малюнки олівцем виконані відомою художницею Ксенією Івановою, яка згасла у розцвіті свого величного таланту, а також славетним художником Григорієм Мясоєдовим» [5]. За браком коштів Л. П. Симиренко не зміг використати ці малюнки у I томі. Рукопис другого тому загубився у часи повоєнного лихоліття. Кольорові малюнки Г. Г. Мясоєдова до Атласу плодів третього тому виявились втраченими у Мюнхені в роки Першої світової війни. Художній спадок творців Симиренківської праці Ксенії Василівни Іванової (цивільна дружина митця і мати їх сина Івана Мясоєдова) та Григорія Мясоєдова мабуть вже загублені. Саме вчений-помолог із гордістю відзначав їх величезний внесок у підготовці задуманої праці, зазначаючи, що імена їх ілюстраторів, говорять самі за себе.

До нашого часу на території колишньої садиби Мясоєдових (з 1926 р. належить Полтавській гравіметричній обсерваторії Інституту геофізики імені С. І. Субботіна НАН України) залишилось чимало фруктових дерев та розкішний, не дивлячись на вік, кущ дерену звичайного (кизил), вік якого понад 150 років. Очевидно, що ця довговічна плодова рослина зростала тут за часу Г. Г. Мясоєдова, можливо, була ним і посаджена. Гордість художника – ставок на річечці Чамаринська (Павленківська) Тарапунька донині не зберігся [1, с. 40].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Булава Л. М. Топономія Полтави (ороніми, гідроніми, дрімоніми): історико-географічний аналіз / Л. М. Булава. – Полтава, 2023. – 152 с.
2. Бунин И. А. Собрание сочинений. В 6-ти т. Т. 6: Дневники / Бунин И. А. – М.: Худож. лит., 1988. – 719 с.
3. Выставка садоводства // Хуторянин. – 1904. – № 44. – С. 944–945.
4. Выставка садоводства // Хуторянин. – 1905. – № 41 – 42. – С. 879.
5. Лан П. В одну громаду скуті / Лан П. // Кримська світлиця. – 2017. – 21 квітня. – № 16. – С. 5.353

6. **Мясоедов Г. Г.** Письма. Документы. Воспоминания / Мясоедов Г. Г. – М.: Изобразительное искусство, 1972. – 349 с.
 7. Награды на VI выставке-базаре садоводства и огородничества в г. Полтаве // Хуторянин. – 1907. – № 39. – С. 707–708.
 8. Новый метод плодовой культуры // Хуторянин. – 1905. – № 35. – С. 750–752.
 9. **Оголевец В. С.** Воспоминания о Г. Г. Мясоедове / Оголевец В. С. – М.: Искусство, 1981. – 95 с.
 10. Описание Полтавской 4-ой очередной выставки-базара пловодводства и огородничества // Хуторянин. – 1907. – № 44. – С. 787–789.
 11. **Самородов В., Кигим С.** Видатні полтавці – аматори садівництва / Самородов В., Кигим С. // Зоря Полтавщини. – 2015. – № 164–165. – 30 жовтня. – С. 8.
 12. **Самородов В. М., Кигим С. Л.** Полтавське сільськогосподарське товариство (1865–1920 рр.): історія, звичаї, першопостаті / Самородов В. М., Кигим С. Л. / [наук. ред. В. М. Самородов]. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – 160 с.
 13. Труды отделения Садоводства Полтавского общества сельского хозяйства за 1903 год. – Полтава: Типо-Литограф. М. Л. Старожецкого, 1905. – 77 с.
 14. Труды Отдела Садоводства Полтавского Общества сельского хозяйства за 1911 и 1912 годы. – Полтава: Электрич. типограф. Г. И. Маркевича, 1914. – 181 с.
 15. Хроника // Хуторянин. – 1904. – № 33. – С. 714–717.
 16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/history-journal/_hlopci-pozuyut-na-dahu-v-kostyumi-adama-a-terplyu/898606.
- Keywords:** *H. H. Miasoiedov, gardening, Pavlenky, V. S. Oholevets, Poltava Agricultural Society, M. V. Sklifosovskyi, L. P. Symyrenko.*

SUMMARY

Svitlana Kyhym, Viktor Samorodov

Gardening Hobby of Painter H. H. Miasoiedov

New information about H. H. Miasoiedov's gardening hobby during his living in Poltava is given for the first time, data concerning his active participation in work Poltava Agricultural Society is observed.